

**TINCHLIK VA XAVFSIZLIKNI TA'MINLASH HAMDA XALQARO
HAMKORLIKNI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY
TENDENSIYALARI**

Musayeva Gulnoza

Termiz davlat pedagogika institute 1-kurs magistranti

Annotatsiya: Maqolada tinchlik va xavfsizlikni ta'minlashning global, mintaqaviy va milliy darajadagi mexanizmlari, xalqaro tashkilotlarning roli, geosiyosiy jarayonlarning ta'siri hamda davlatlar o'rtasidagi hamkorlikning zamonaviy shakllari yoritilgan. Dunyo siyosiy tizimidagi o'zgarishlar, qurolli mojarolar sonining ko'payishi, iqtisodiy raqobatning kuchayishi sharoitida tinchlikni mustahkamlashning konseptual yondashuvlari tahlil qilinadi. Shuningdek, O'zbekistonning mintaqaviy xavfsizlik va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish borasidagi tashabbuslari ilmiy asosda sharhlanadi.

Kalit so'zlar: tinchlik, xavfsizlik, xalqaro hamkorlik, geosiyosat, mintaqaviy integratsiya, xavfsizlik tizimi, xalqaro tashkilotlar, Markaziy Osiyo, diplomatiya.

Bugungi globallashuv sharoitida tinchlik va xavfsizlikni ta'minlash masalalari xalqaro munosabatlar tizimining eng dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. XXI asrda geosiyosiy raqobatning kuchayishi, resurslar uchun kurash, axborot urushlari, terrorizm, ekstremizm, transmilliy jinoyatchilik kabi tahdidlar davlatlar faoliyatini yangi formatlarda hamkorlik qilishga majbur qilmoqda. Xavfsizlik masalalari endilikda faqat bir davlatning ichki ishi bo'lmay qolgan bo'lib, u butun insoniyatning umumiy muammosiga aylangan [1].

Shu bois xalqaro hamkorlik, diplomatik aloqalar, mintaqaviy integratsiya, kollektiv xavfsizlik tizimlari va ko'p tomonlama muzokaralar bugungi zamonning bosh strategik yo'nalishlari sifatida qaralmoqda.

1. Tinchlik va xavfsizlik tushunchalarining ilmiy-nazariy asoslari Tinchlik — bu nafaqat qurolli mojarolarning yo'qligi, balki barqaror siyosiy tizim, iqtisodiy o'sish, ijtimoiy farovonlik va xalqaro muvozanatning mavjudligidir [2]. Xavfsizlik esa davlat, jamiyat va shaxs manfaatlarini ichki hamda tashqi tahdidlardan himoya qilishni anglatadi. Zamonaviy xavfsizlik nazariyalarida inson xavfsizligi, axborot xavfsizligi, ekologik xavfsizlik, energetik xavfsizlik kabi tushunchalar alohida e'tibor qozonmoqda [3].

Realizm, liberalizm va konstruktivizm kabi xalqaro munosabatlar nazariyalarida

tinchlikni ta'minlashning turli yondashuvlari mavjud. Realistlar kuch balansini asosiy shart deb bilsalar, liberallar xalqaro tashkilotlar, diplomatiya va o'zaro manfaatlarni himoya qilishni barqaror tinchlik omili deb e'tirof etadi [4].

2. Global xavfsizlik tizimi: tarixiy shakllanishi va bugungi holati Ikkinchi jahon urushidan so'ng dunyoda yangi xalqaro xavfsizlik tizimi shakllandi. Bunda BMTning tashkil etilishi asosiy burilish nuqtasi bo'ldi [5]. Xalqaro huquqning asosiy tamoyillari — suveren tenglik, qurolli kuch ishlatmaslik, nizolarni tinch yo'l bilan hal qilish kabi prinsiplar umumiy xavfsizlik poydevorini yaratdi.

Hozirgi global xavfsizlik tizimi quyidagi asosiy elementlardan iborat:

- BMT va uning ixtisoslashgan tuzilmalari;
- NATO, Yevropa Ittifoqi, ASEAN, MDH kabi mintaqaviy tashkilotlar;
- qurol nazorati bo'yicha xalqaro kelishuvlar;
- davlatlar o'rtasidagi ko'p tomonlama bitimlar;
- xalqaro huquq normalari.

Shunga qaramay, XXI asrda xavfsizlik tizimi bir qator yangi chaqiriqlar bilan to'qnash keldi. Afg'onistondagi notinchlik, Yaqin Sharqdagi mojarolar, Ukrainadagi urush, yadro qurolining tarqalishi, kiberhujumlar global xavfsizlikni izdan chiqarayotgan omillar sifatida qaraladi [6].

3. Xalqaro hamkorlikning zamonaviy shakllari

Bugungi kunda xalqaro hamkorlik quyidagi yo'nalishlarda rivojlanmoqda:

- diplomatik hamkorlik;
- iqtisodiy integratsiya;
- kollektiv xavfsizlik bloklari;
- xalqaro terrorizmga qarshi kurash;
- transport-logistika loyihalari;
- ekologik xavfsizlik bo'yicha hamkorlik.

Hamkorlikning raqamli diplomatiya, yumshoq kuch (soft power), madaniy diplomatiya kabi yangi shakllari keng tus olmoqda [7].

4. Tinchlikni ta'minlashda xalqaro tashkilotlarning o'рни BMTning asosiy maqsadi — dunyoda tinchlikni saqlashdir. Buning uchun u tinchlikparvar missiyalarni amalga oshiradi, muzokaralar tashabbuskori bo'ladi, qurolsizlantirish jarayonini nazorat qiladi [8].

Yevropa Ittifoqi xavfsizlik masalalarida siyosiy muzokaralar, iqtisodiy sanksiyalar va strategik hamkorlikni qo'llaydi. NATO esa kollektiv mudofaa tamoyiliga asoslangan bo'lib, xalqaro miqyosdagi harbiy xavfsizlikka javobgar tuzilmalardan biridir [9].

Shuningdek:

- YXHT (OSCE) mintaqaviy xavfsizlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi;
- SHHT (SCO) terrorizm, ekstremizm va separatizmga qarshi kurashishga yo'naltirilgan;
- Islom Hamkorlik Tashkiloti musulmon davlatlari xavfsizlik muammolarini muhokama qilish maydonidir.

5. Markaziy Osiyo va xavfsizlik masalalari

Markaziy Osiyo geosiyosiy jihatdan strategik hudud bo'lib, bu yerda xavfsizlik masalalari murakkab xarakterga ega. Afg'onistondagi vaziyat, suv resurslari taqsimoti, chegaraviy masalalar, diniy ekstremizm kabi omillar mintaqa barqarorligiga bevosita ta'sir qiladi [10].

So'nggi yillarda Markaziy Osiyo davlatlari o'zaro hamkorlikni kuchaytirib, yagona mintaqaviy yondashuv shakllantirishga harakat qilmoqda. Bu jarayonda O'zbekistonning faol diplomatik tashabbuslari alohida ahamiyat kasb etadi.

6. O'zbekistonning tinchlik va xavfsizlikni mustahkamlash borasidagi tashabbuslari

Mustaqillik yillarida O'zbekiston tinchlik va xavfsizlik masalalariga ustuvor ahamiyat qaratib kelmoqda. Davlatning tashqi siyosat konsepsiyasida quyidagi tamoyillar belgilangan:

- hech qanday harbiy bloklarga qo'shilmaslik;
- mojarolarni faqat tinch yo'l bilan hal qilish;
- qo'shni davlatlar bilan do'stona munosabatlarni rivojlantirish;
- mintaqaviy barqarorlikni mustahkamlash [11].

O'zbekiston Prezidenti tomonidan ilgari surilgan "Markaziy Osiyo – umumiy uyimiz" tamoyili mintaqaviy ishonchni mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Shuningdek, Afg'onistonda tinchlik o'rnatish bo'yicha Toshkent xalqaro konferensiyasi global miqyosda keng e'tirof etildi [12].

7. Barqaror tinchlikka erishishda iqtisodiy hamkorlikning roli

Tinchlik va iqtisodiy o'sish o'zaro chambarchas bog'liq. Xalqaro savdo, investitsiya almashinuvi, transport koridorlari, energetik loyihalar davlatlar o'rtasida o'zaro bog'liqlikni kuchaytiradi. Bu esa mojarolarning oldini olishda muhim omil hisoblanadi [13].

“Bir makon – bir yo'l” tashabbusi, Transafg'on temir yo'li, Markaziy Osiyo – Janubiy Osiyo transport yo'lagi kabi loyihalar mintaqaviy hamkorlikni sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqmoqda.

8. Axborot xavfsizligi va zamonaviy tahdidlar

XXI asrda xavfsizlikning eng muhim yo'nalishlaridan biri — axborot xavfsizligidir.

Kiberhujumlar, internetdagi ekstremistik targ‘ibot, feyk axborotlar, axborot manipulyatsiyasi davlatlararo munosabatlarga bevosita ta‘sir ko‘rsatmoqda [14].

BMT, Yevropa Ittifoqi va SHHT axborot makonini himoya qilish, kiberxavfsizlikni mustahkamlash bo‘yicha turli konvensiyalar va strategiyalar ishlab chiqmoqda.

9. Tinchlikni saqlashda diplomatiyaning o‘rni

Diplomatiya mojarolarning oldini olishning eng samarali vositasidir. Ko‘p tomonlama muzokaralar, diplomatik qarorlar, ishonchni mustahkamlovchi choralar davlatlar o‘rtasida muloqotni kuchaytiradi [15].

Shuningdek, “yumshoq kuch” strategiyasi — madaniyat, til, ta‘lim, ilm-fan sohasidagi hamkorlik davlatlar o‘rtasida ishonch va o‘zaro hurmatni oshiradi. Tinchlik va xavfsizlik bugungi global siyosiy jarayonlarning markazida turadi. Davlatlar o‘rtasidagi hamkorlik, xalqaro tashkilotlarning faolligi, iqtisodiy va diplomatik munosabatlarning mustahkamlanishi – barqaror tinchlikni ta‘minlashning eng asosiy omillaridir. O‘zbekistonning tinchlikparvar siyosati, mintaqaviy hamkorlikka qo‘shgan hissasi hamda xalqaro maydondagi faolligi Markaziy Osiyo barqarorligiga katta hissa qo‘shmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- 1.UN Security Council Reports.
2. Galtung J. Peace Research.
3. Human Security Report, 2022.
4. Nye J. International Relations Theory.
5. United Nations Charter.
6. SIPRI Yearbook, 2023.
7. Nye J. Soft Power.